

BOHUSLÄN

Munkedals- bygd

Nr 1

1975

Årg. 6

MUNKEDALS HEMBYGDS- OCH FORNMINNESFÖRENING

Gamla bruket

Sågarbostaden med sitt brutna tak finns fortfarande kvar och likaså de små bruksstugorna därnedanför fallen har bevarats till eftervärlden. Denna plats vid gamla bruket är numera en idyll, en minnestavla över en svunnen epok i brukslivets Munkedal under ett gånget århundrade. En kanske underlig och fängslande minnenas tavla. Här vilar drömmen om flydda tiders idoghet över forsar och stup, över åsar och bäriga skogar. Vattnet i älvfåran dansar lustigt över stenkädd botten och hoppar i forsande skum utför fallet. Högt ovanför ligger herrgården från 1820-talet, omgiven av höga lövträd i den parkterräng som är symbolisk för alla herrgårdar. Den yttre skapnaden är stilren, även om smaken har växlat under tiderna och herrgården är ett omistligt värde i kulturarvet.

I munkedalsfallen kom järnhanteringen igång under första hälften av 1800-talet. Befallningsman H. J. Nordberg var ägare till hemmanet Munkedal och var en driftig och företagsam herre. Men först gällde det att erhålla rättighet för uppförande av ett stångjärnsbruk med tillhörande smideshan-

tering. Nordberg var vid denna tid intresserad av en anläggning i Färgelanda som benämndes för Bjuggfors och Nordberg införskaffade sig rättigheter från bergskollegiet för anläggande och flyttning av järnbruket till munkedalsfallen. Köpesumman angavs till sexhundra riksdaler banco och inemot 1830-talet hade Nordberg öppnat bruksrörelsen och tillverkningen var igång. En stor artikel på denna tid var smidd spik och Nordberg inriktade också bearbetningen av järnet på denna framställning.

Utom järnhanteringen vid fallet i munkedalsälven fanns både då och tidigare ett flertal sågar och kvarnar i rörelse. Enligt utsagor fanns kvarn redan under 15- och 1600-talen liksom sågrörelse som försågs med timmer från angränsande skogsområden. Finurligt nog, drevs alla dessa industrier med ett och samma vatten varvid man först samlade vattenmängden i en s.k. sump och därefter ledde detsamma i rännor från kvarn till såg och sist till järnbruket. Utom dessa tillverkningsgrenar fanns även en stamp- och färgeriinrättning med tork och förvaringshus.

Numera är allt tyst och stilla kring den industriella rörelse från ett svunnet sekel. Den gamla, pampiga och framförallt välbyggda "Stenbron" bär minnen från flydda generationer ty den är av mycket gammalt ursprung. I den gamla bruksstugorna nedanför fallen har många människor bott genom tiderna, en del under sträv-

samma och hårda villkor. Men ortens hembygdeförening kommer att bevara minnet från denna idylliska plats. Deras hobbyverksamhet inryms i en av stugorna och där deltagarna förfärdigar nyttoalster till hembygdsföreningens gagn och fromma.

A. C.

Styrelse och kommittéer 1975

Alfred Carlsson, ordf.

Arvid Johansson, v. ordf.

Anna-Stina Eriksson, sekr.

Mona Johansson, kassör

Roge Hellgren, Herman Hermansson, Astrid Östlund, Yngve Erntell, Georg Claesson, ledamöter.

Ekonomisk förvaltning:

Mona Johansson, kassör, Alfr. Carlsson, bitr. kassör och korrespondent, Karl Gustavsson och Torsten Hermansson, revisorer, Bertil Karlsson, revisorsuppl.

Kommitté för Önebacka museum:

Alfred Carlsson (sammankallande), Harry Karlsson (intendent) och Ragnar Sahlin. Yttre forminnesvård och torpinventering: Georg Claesson och Alfr. Carlsson.

Kulturverksamhet:

Alfred Carlsson (sammankallande), Anna-Stina Eriksson, Helge Melin och Ingemar Sjöberg.

Hobbyverksamhet och sykets:

Asta Johansson och Irma Sahlin.

Byombud:

Foss: Alfred Carlsson och Ragnar Sahlin.

Håby: Åke Hedlund.

Valbo-Ryr: Rut Aldegren.

En av föreningen tidigare inrättad resekommitté beslöts vid årsmötet uppgå i verksamheten för kulturvård.

Valberedning: Ingemar Sjöberg (sammankallande), Vivan Nicklasson, Anna-Lisa Johansson och Ingvar Ingman.

Årsprogram och sammankomster

19 maj Gökotta vid Korsvik.

21 juni Wiknerspelen vid Kaserna.
Utställning av hantverken.

14 juli Gotlandsresa 5 dgr.

17 aug. Kaserna.

7 sept. Hemlig färd med buss.

19 okt. Hembygdens dag (Håby).

8 nov. Avslutning. Program lämnas senare under året.

Förfrågn. om resor lämnas på tel 104 77, 110 05.

Sök inträde i ortens Hembygdsförening

Våra medlemmar flyttar då och då. Får inte hembygdsföreningen kännedom om flyttningen, kommer alla trycksaker och

meddelanden att skickas till den gamla adressen. Använd postens portofria kort för adressförändring. Tack!

Gotland

Hembygdsföreningens sommarresa sker i år till Gotland, ett känt och omtyckt resmål. Färden utgår den 14 juli från hemorten och avslutas den 18 i samma månad. I ett begränsat utrymme är det omöjligt att utförligt beskriva denna resa med alla dess synintryck. Gotland är framförallt en minnenas ö med människor, språk, kulturarv, odling och säregen bebyggelse. Landskapet är fascinerande rikt på variationer och öns säregna utformning växlar mellan långa sandstränder, en brant klippkust med raukformationer, något som kallas klappstensstränder och blommande strandängar. Detta endast en teckning av Gotlands struktur. Ön kanske kan betecknas som flack men höjder finnes, dess högsta yta är belägen 83 m. över havet. Grunda sjöar finns också men kallas träsk.

Det uråldriga språket, "gutamålet", kanske inte är så lätt att förstå för en västkustbo. Gutamålet har ändå en gång varit det officiella språket för gotlänningar och detta sedan omkring 1200-talet i skrift synligt i den s. k. "Gutalagen". Gutalagens och Gutasagans språk är helt forngutniska och var sedan uråldriga tidevarv ett självständigt nordiskt språk vid sidan om fornsvenska, forndanska, fornnorska och fornisländska. Mest påminner gutamålet om isländskan.

Carl von Linné har gjort många upptäcktsfärder i vårt land, det tycks som denne märklige person hann med det mesta un-

der ett enda år, 1741. Linné är då på Gotland och ger många beskrivningar av öns flora och nämner med förkärlek en hög ljung, tillika blåbär, precis som "hemma i Sverige". Det förefaller vara "hemvant" att se dessa växter på en ö som ligger så långt ut i havet. Att växtvärlden är ymnig på Gotland kan man förstå av många beskrivningar över öns slösande rikedom av alla örter. Utom de lövrika dungar som finns av alla upptänkbara arter såsom ek, björk, ask, alm, hassel m. fl. återstår en mångfald av blommor och örter som ej går att uppräknas.

En sak som är värd att bevaras i minnet är otvivelaktigt "gotlandssolvändan", det är egentligen en spaljeväxt och trivs utmärkt på Gotland med dess kalkrika jord.

Gotland har många skatter att bjuda på. Det är välförsett ur alla områden, inte bara som ett färgsprakande blomsterhav utan även ur helt andra synvinklar när det gäller sagor och historier, människor och öns djurpark och framförallt den ymnighet i form av otaliga fornlämningar, dess kulturhistoriska värden i öns gamla kyrkor och kanske mest de lämningar som finns inom den gamla hansestaden Visby med alla dess ruiner och den bekanta ringmuren. Detta är endast ett axplock av allt som vi får se och höra om Gotland på vår färd som sker i sommar.

A. C.

En västgötaresa

Alingsås var målet för hembygdsföreningens årligen återkommande färd till ett museum och dag för resan var den 23 mars i år. Utfärden blev alltigenom lyckad. Det goda mottagandet resenärerna rönt vid både museet och senare vid besöket på Nollhaga slott kommer allesamman att minnas en lång tid framöver.

Bussen startade från Munkedal vid 11-tiden på fm och efter ett uppehåll vid Lagmansereds kyrkoruin där medeltidskyrkans konserverade grundmurar finns på den vackra kyrkplatsen vid den gamla vägsträckan. Kyrkan förstördes vid ett åsknedslag i början av 1920-talet och den nya uppfördes 1929.

Alingsås museum har mycket att bjuda den besökande i form av möbler, konsthantverk, dräkter, textilier och gamla mynt. Samlingarna förvarades i det Alströmerska magasinet, en byggnad från 1730-talet. Materialet upptog hela tre våningar i det gamla hedervärda huset. Efter en god stunds besök i museet var det dags att anträda färdens till Nollhaga slott invid Säveån och där sällskapet mottogs synnerligen gästvänligt. Efter en kaffepaus i slottets bottenvåning förevisades det övriga utrymmet i byggnaden av intendent P. H. Rosenström, som delgav samtliga en levande orientering över Nollhagas slott och dess historia där samma dag fanns en utställning över prob-

lemet människa-samhälle och sammanställt av västsvenska konstnärer. Hr Rosenström skildrade utförligt tillkomsten av Nollhaga slott och berättade intrycken från samtliga rum under visningen. Det gamla Nollhaga låg på samma plats som det nuvarande och ägdes av Jonas Alströmer och hans söner. Utanför i slänten odlades den första potatisen år 1724.

Det nuvarande slottet ritades av arkitekten Adrian Pettersson från Göteborg och innehåller 24 rum med entréhallar. Parken utanför tillkom under Claes Adelsköld men redan då fanns en trädssamling från Alströmers tid. Numera tillhör slottet Alingsås stad och användes för skiftande ändamål. Stadens kulturnämnd förvaltar sedan 1971 Nollhaga och är numera ett centrum för utställningar, teater, film m. m.

Alingsås är beläget intill sjön Mjörn och omgives av skog, blånande sjöar och talrika dungar av ek, bok och övriga lövträd. Staden grundades år 1619 och har numera en folkmängd av c:a 20.000 invånare. Munkedals hembygdsförening fick ett gott mottagande vid vårt besök, för vilket alla var nöjda och belåtna. Återresan skedde utmed vägarna till Östad, Kilanda och Lödöse. Vädret var av prima slag, solsken och klarblå himmel.

A. C.

Kaserna

På våren är det alltid mycket som ska hinnas med, både hemma och annorstädes. Hembygdsföreningen har redan hunnit sätta igång flera olika arbetsgrenar av sitt omfattande verksamhetsområde. Kaserna är ett av dessa områden. Under de senaste veckorna har en grupp träffats varje lördag på detta omtyckta ställe. Dessa har röjt, stä-

dat och gjort förberedelser för en ladugård i nygammal stil. Alla dessa göromål fordrar en hel del arbetskraft. Därför är föreningen angelägen att många medlemmar kommer till Kaserna för att delta i alla sysslor, som passar bäst. Nu träffas vi där alla tisdagar på em. sådär vid 4 à 5-tiden eller när det lämpar sig. Välkomna!